

Οικονομικές ανισορροπίες και πολιτική σταθεροποίησης.

Οι εμπειρίες των ευρωπαϊκών χωρών.

του Τ.Θωμόπουλου

1. Η δεύτερη πετρελαιακή κρίση επιδείνωσε τις ανισορροπίες που συσσωρεύονταν σε παγκόσμια κλίμακα την προηγούμενη δεκαετία. Ο στάσιμος-πληθωρισμός έπληξε όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ και βέβαια πολύ περισσότερο τις χώρες του τρίτου κόσμου και τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Οι οικονομικές ανισορροπίες και στρεβλώσεις είχαν επιδεινωθεί στη δεκαετία του 1970:

Πρώτον, οι υποβόσκουσες πληθωριστικές πιέσεις είχαν δυναμώσει πολύ, ακόμη και εάν εξαιρέσουμε τις επιπτώσεις από την αύξηση των τιμών του πετρελαίου του 1974-75. Ο πληθωρισμός από 3% στη δεκαετία του 1960 είχε φτάσει στο 8% το 1973.

Δεύτερον, καμία προσπάθεια διαρθρωτικών αλλαγών δεν έγινε στην δεκαετία του 1970. Όλοι νόμιζαν ότι ο υψηλός ρυθμός και η μορφή ανάπτυξης που εγνώρισαν από τις αρχές του 1950 θα συνεχίζονταν.

Τρίτον, οι χώρες του ΟΟΣΑ συνέχισαν να δανείζονται σημαντικά ποσά σε χώρες στο χείλος της χρεωκοπίας και όταν το κατάλαβαν η κατάσταση είχε χειροτερέψει τόσο πολύ που μόνο πολύ δραστικοί περιορισμοί θα έσωζαν πολλές από τις πιστώτριες τράπεζες από χρεωκοπία. Εάν τα περιοριστικά μέτρα είχαν ληφθεί νωρίτερα και όχι το 1982, το σφάλιμο θα ήταν μικρότερο γιατί τα κράτη θα είχαν πάρει σταθεροποιητικά μέτρα νωρίτερα, δεν θα είχε γίνει τέτοια σπατάλη των δανείων και η διαφυγή κεφαλαίου (μέρος των δανείων) προς τις πιστώτριες χώρες θα είχε περιοριστεί.

2. Το 1980 ο πληθωρισμός στις χώρες του ΟΟΣΑ είχε φθάσει το 13% και στην Ευρώπη 14%. Η αύξηση του διαθέσιμου εθνικού εισοδήματος είχε μειωθεί στο ελάχιστο, η ανεργία μεγάλωνε, οι χρεωκοπίες πολλαπλασιάζονταν και ο φόβος ενός νέου Κράχ, όπως το 1929, ήταν στην σκέψη πολλών.

3. Η αντιμετώπιση της κατάστασης ήταν διαφορετική από χώρα σε χώρα. Πολλές χώρες έγκαιρα συνειδητοποίησαν την ανάγκη σταθεροποίησης, σ' άλλες υπό την πίεση κοινωνικών ομάδων ή λόγω αδρανείας οι κυβερνήσεις προσπάθησαν ν' αναβάλλουν την λήψη μέτρων. Τελικά όμως, όλες σχεδόν οι χώρες ακολούθησαν σταθεροποιητική πολιτική και έλαβαν διαρθρωτικά μέτρα και αυτές που πήραν τα απαραίτητα μέτρα νωρίς βγήκαν οι πιο κερδοσμένες.

4. Τα μαθήματα της τελευταίας 7ετίας είναι έν συντομία τα εξής:

Α) Η μεγάλη αλληλο-εξάρτηση των δυτικών οικονομικών. Ακόμη και μεγάλα κράτη σαν τις ΗΠΑ επηρεάζονται πολύ από τις διεθνείς εξελίξεις και δεν μπορούν για μακρά χρονικά διαστήματα ν' ασκούν πολύ διαφορετική πολιτική από αυτή που ασκούν οι εταίροι τους.

Β) Τα προβλήματα είχαν διογκωθεί σε τέτοιο σημείο που μόνο μία συντονισμένη πολιτική μπορούσε να πετύχει. Το τρίπτυχο της επιτυχίας είναι τα τρία C (consistency, credibility and continuity) όπως λένουν οι αγγλοσάξωνες οικονομολόγοι. Δηλαδή η συνέπεια, η αξιοπιστία και η συνέχεια. Πρέπει να υπάρχει συνέπεια, τουλάχιστον η εισοδηματική, ή νομισματοπιστωτική και η δημοσιονομική πολιτική πρέπει να συμβαδίζουν. Αξιοπιστία - οι στόχοι να είναι ρεαλιστικοί και να μην είναι συνθήματα για εξυπηρέτηση βραχυχρόνιων πολιτικών σκοπών. Και τα μέσα να είναι κατάλληλα για την επίτευξη των στόχων. Συνέχεια - η πολιτική πρέπει να καλύπτει ένα οικονομικό ορίζοντα τουλάχιστον τριών ετών για να αποδώσει και να μην επανεμφανισθούν οι στασιμο-πληθωριστικές τάσεις.

Γ) Το κέντρο βάρους της οικονομικής πολιτικής μετατοπίστηκε από τη βραχυπρόθεσμη - και σ' ένα μεγάλο μέρος Κευνσιανή πολιτική ζήτηση - σε πολιτική που επιδιώκει τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την προώθηση της παραγωγής (supply side policies). Βασικά έπρεπε να ληφθούν διαρθρωτικά και θεσμικά μέτρα ώστε να αποδεσμευτούν οι πόροι στις φθίνουσες δραστηριότητες για να διατεθούν στην προώθηση δραστηριοτήτων με υψηλή προστιθέμενη αξία και να ενισχυθεί ο ανταγωνισμός. Αυτό συνεπάγεται την απελευθέρωση του εμπορίου, των χρηματαγορών, της αγοράς εργασίας και την κατάργηση επιδοτήσεων προς κακοδιοικημένες βιομηχανίες και γεωργικούς κλάδους. Η Γερμανία και η Αγγλία δεν μπορούν να συναγωνίζονται στην παραγωγή κάρβουνου με χαμηλόμισθες χώρες (Βραζιλία, Νότιο Αφρική) ή με ανεπτυγμένες χώρες που τα κοιτάσματα είναι κοντά στην επιφάνεια του εδάφους και εξορύσσονται με χαμηλό κόστος (ΗΠΑ, Αυστραλία). Το κόστος παραγωγής στην Γερμανία είναι 3 φορές πάνω από την τιμή του εισαγόμενου άνθρακα που σημαίνει σημαντικές επιδοτήσεις. Η αύξηση του ΑΕΠ μεσοπρόθεσμα εξαρτάται περισσότερο από τις συνθήκες παραγωγής και προσφοράς παρά από τη ζήτηση. Η υπερβάλλουσα ζήτηση μετατρέπεται σε πληθωρισμό και σε εξωτερικό δανεισμό.

Δ) Να μειωθεί ο κρατικός ρόλος στις παραγωγικές διαδικασίες, για να μην προκληθεί στρεβλώσεις στην παραγωγή και ζήτηση. Ειδικά το κράτος δεν μπορεί να παίζει με επιτυχία συγχρόνως το ρόλο του επιχειρηματία, του διαιτητού μεταξύ οικονομικών και κοινωνικών ομάδων και του τραπεζίτη. Πολλές χώρες ιδιωτικοποίησαν κρατικές επιχειρήσεις. Αλλά και σ' αυτές, όπως η Αγγλία, που η ιδιωτικοποίηση προχώρησε με γρήγορο ρυθμό, ακόμη παραμένουν ορισμένες επιχειρήσεις υπό κρατικό έλεγχο. Υπάρχουν διαφωνίες στο θέμα της πολιτικής ιδιωτικοποιήσεων. Πράγματι κάτι που αρμόζει σε μία περίοδο ή σ' ένα κράτος δεν σημαίνει ότι αρμόζει στον ίδιο βαθμό σε διαφορετική περίοδο ή και σ' άλλο κράτος. Χωρίς προγραμματισμό και κρατική παρέμβαση στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια η Ευρώπη δεν θα μπορούσε να επιτύχει την ανάπτυξη που γνώρισε στη δεκαετία του 1970. Τώρα όμως έχουμε φτάσει σ' ένα σημείο που η απελευθέρωση των συνθηκών προσφοράς, των μηχανισμών της αγοράς και η ιδιωτικοποίηση δίνει μία νέα ώθηση

μείνει h

Θραγαλία (άσχετη-
ρησία)

στις οικονομίες των χωρών του ΟΟΣΑ.

5. Οι δείκτες επίδοσης με τους οποίους κρίνουμε την επιτυχία ή αποτυχία στα διάφορα κράτη είναι: η αύξηση του διαθέσιμου ΑΕΠ, η ανεργία, ο πληθωρισμός, τα δημοσιονομικά ελλείμματα και ο εξωτερικός δανεισμός. Από τα μεγάλα βιομηχανικά κράτη, η Ιαπωνία είχε την καλύτερη επίδοση την τελευταία δεκαετία. Και είναι η χώρα που ακολούθησε σταθερά περιοριστική δημοσιονομική πολιτική μειώνοντας το έλλειμμα από σχεδόν 5% του ΑΕΠ το 1980 στο 0,2% το 1987. Από το 1982 μέχρι 1985 είχε τα υψηλότερα βραχυπρόθεσμα επιτόκια σε σύγκριση με τις ΗΠΑ, και τη Γερμανία, και έδειξε την μεγαλύτερη ευλυγισία στην εισοδηματική πολιτική.

Η επίδοση της Γερμανίας δεν ήταν τόσο ικανοποιητική. Η αύξηση του ΑΕΠ είναι χαμηλή και αυτό οφείλεται βασικά στο γεγονός ότι η Γερμανία είναι ακόμη δέσμια διορθωτικών προβλημάτων που εμποδίζουν τη βελτίωση συνθηκών προσφοράς. Η Γερμανία όμως είχε το μικρότερο πληθωρισμό, 0,7% ετησίως τα τρία τελευταία χρόνια. Η αύξηση του ΑΕΠ στις ΗΠΑ ήταν μεγαλύτερη απ' ό,τι ήταν στη Γερμανία, και πέτυχε να μειώσει την ανεργία στο 5,6% του εργατικού δυναμικού, ποσοστό πολύ πιο χαμηλό απ' ό,τι στην Ευρώπη. Η μείωση αυτή όμως οφείλεται σ' ένα βαθμό στην επεκτατική δημοσιονομική πολιτική. Τα μεγάλα όμως δημοσιονομικά ελλείμματα (3,2% του ΑΕΠ κατά μέσον όρο την τελευταία πενταετία) οδήγησαν σε μεγάλα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών πληρωμών (160 εκ. το 1987). Με αποτέλεσμα από εξαγωγική χώρα κεφαλαίων και τεχνολογίας, που φυσικά αρμόζει στις ΗΠΑ λόγω του πλούτου της και επιπέδου διαβίωσης, οι ΗΠΑ έχουν γίνει εισαγωγέας κεφαλαίων, που αρμόζει σε λιγότερα ανεπτυγμένα κράτη. Συνολικά, η οικονομική επίδοση των ΗΠΑ είναι ~~πρόσθρον μέτρια, και~~ εντείνει τις ανισορροπίες στις διεθνείς χρηματαγορές και προκαλεί ~~συνεχείς~~ διαταράξεις στις συναλλαγματικές ισοτιμίες, που αντικατοπτρίζεται στη πτωτική τάση του δολαρίου παρ' όλη τις επεμβάσεις των κεντρικών τραπεζών των μεγαλύτερων οικονομικά χωρών του κόσμου.

Μάλλον ικανοποιητική
αλλα

Η οικονομική κρίση στην Γιουγκοσλαβία.

6. Η Γιουγκοσλαβία και η Ισπανία είναι οι δύο ακραίες περιπτώσεις μεταξύ των μεσογειακών χωρών του ΟΟΣΑ. Όπως και τα περισσότερα κράτη της Ευρώπης, η Γιουγκοσλαβία είχε μία πολύ εντυπωσιακή ανάπτυξη μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Η προτεραιότητα ήταν η βιομηχανική ανάπτυξη και η πρόοδος της σημαντική. Η Γιουγκοσλαβία έχει σήμερα μία πολύ πλατειά βιομηχανική βάση η οποία κατ' αρχή θα έπρεπε να την είχε διευκολύνει να ξεπεράσει εύκολα τις δύο πετρελαικές κρίσεις. Το αντίθετο όμως έχει συμβεί. Η Γιουγκοσλαβία έχει μπει σε μία φάση στασιμο-πληθωρισμού από τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Το διαθέσιμο εθνικό εισόδημα μειώθηκε την τελευταία επταετία, ο πληθωρισμός επιταχύνεται (γύρω στα 200% προς το τέλος του 1987), το ισοζύγιο πληρωμών παραμένει επισφαλές. Οι μεσοπρόθεσμες τάσεις είναι ακόμη δυσμενέστερες πρώτον αν λάβει κανείς υπ' όψη τα μεγάλα δάνεια που θα μπορούσε να επιτύχει η Γιουγκοσλαβία ξεκινώντας από ένα σχετικά χαμηλό επίπεδο και δεύτερο εάν συγκριθεί η

Γιουγκοσλαβική επίδοση με τις θετικές τάσεις στις υπόλοιπες χώρες του ΟΟΣΑ.

7. Μιά από τις βασικές ^{αίτια} ~~αρχές~~ που έχουν οδηγήσει στην κατάσταση αυτή, είναι ο τρόπος με τον οποίον έγινε και η μορφή που πήρε η εκβιομηχάνιση στα 15 τελευταία χρόνια.

Όπως και η Ελλάδα, αλλά σε χαμηλότερο βαθμό η Γιουγκοσλαβία επωφελήθηκε από την ανάπτυξη του τουρισμού και τις εισροές των μεταναστευτικών εμβασμάτων μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Από τότε όμως τα μεταναστευτικά εμβάσματα, που αποτελούσαν μία σημαντική πηγή αποταμίευσης για επενδύσεις και εισροής συναλλαγματικών πόρων, άρχισαν να μειώνονται. Το 1974 τα καθαρά μεταναστευτικά εμβάσματα ήταν \$1.3 δισ.εκ. και κάλυπταν τα 2/3 των εισαγωγών σε μετατρέψιμο νόμισμα. Μετά από 12 χρόνια σχεδόν συνεχούς μείωσης, το μεταναστευτικό συνάλλαγμα έχει πέσει στο μισό ⁵³ και καλύπτει το 1/5 των εισαγωγών σε μετατρέψιμο νόμισμα. Αντί η Γιουγκοσλαβική οικονομία να προσαρμοσθεί στη διεθνή κατάσταση και στη στενότητα αυτόνομων συναλλαγματικών εισροών, ακολούθησε επεκτατική πολιτική με μοχλό τις επενδύσεις, που αυξήθηκαν με ετήσιο ρυθμό 7% μεταξύ του 1973 και 1980. Η υψηλή ένταση σε εισαγόμενο εξοπλισμό των επενδύσεων, σε ¹⁴⁵ ~~loyalties~~ και σε αμοιβές για την τεχνολογική γνώση (know - how) οδήγησαν σε υπέρμετρο εξωτερικό δανεισμό. Από \$4,7 δισ. το 1973 το εξωτερικό χρέος αυξήθηκε σχεδόν στα \$20 δισ. το 1980, παραμένοντας έκτοτε στο υψηλό αυτό επίπεδο. Τα βάρη του δανεισμού φαίνονται καθαρά από την εξυπηρέτηση του χρέους - 36% μέσου όρου των εσόδων σε μετατρέψιμο συνάλλαγμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και 12% του εθνικού εισοδήματος.

8. Θα διερωτάται κανείς τί έγιναν οι επενδύσεις και γιατί δεν απέδωσαν, ιδίως γιατί δεν οδήγησαν σε αύξηση των εξαγωγών ούτως ώστε να συμβλυνθεί ο εξωτερικός περιοριστικός παράγοντας (η μόνιμη τάση μεγάλων ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών). Αυτό οφείλεται στο ότι πολλές από τις επενδύσεις δεν έγιναν με ορθολογικά οικονομικά κριτήρια. Λόγω της μεγάλης ευκολίας δανεισμού τόσο από τις ντόπιες τράπεζες όσο και από το εξωτερικό, με επιδοτούμενα επιτόκια στη Γιουγκοσλαβία έγιναν επενδύσεις σ' όλους σχεδόν τους βιομηχανικούς κλάδους. Επί πλέον κάθε Δημοκρατία ή αυτόνομη επαρχία έκανε συχνά την ίδια επένδυση που έκανε η γειτονική της Δημοκρατία ή επαρχία. Σχεδόν όλες οι δημοκρατίες έχουν τα δικά τους διυλιστήρια, τα δικά τους εργοστάσια αυτοκινήτων, ζαχαρώς κλπ. Οι περισσότερες βιομηχανικές μονάδες υποαπασχολούνται ενώ φέρουν ολόκληρο το βάρος της εξυπηρέτησης των δανείων για τον εξοπλισμό τους. Πριν από μερικά χρόνια, αλλά η κατάσταση δεν έχει αλλάξει ριζικά από τότε, υπήρχαν 23 εργοστάσια ζαχαρώς που εδούλευαν στο 50% του παραγωγικού δυναμικού τους λόγω ελλείψεως επαρκούς παραγωγής ζαχαροτεύτλων και αναγκαζόταν η Γιουγκοσλαβία να εισάγει ζάχαρη. Υπάρχουν ακόμη 4 εργοστάσια αυτοκινήτων - Zastava, Renault, Volkswagen, Opel. Ένα πέμπτο, της Citroen, που παράγαγε μερικές χιλιάδες αυτοκίνητα έκλεισε πριν από μερικά χρόνια μετά από σημαντικές ζημιές. Η σπατάλη της αποταμίευσης και των δανείων από το εξωτερικό ήταν σημαντική. Με σκοπό να προστάτευθεί η μη ανταγωνιστική βιομηχανία

υψώθηκαν υψηλοί προστατευτικοί τοίχοι. Ένα πολύπλοκο σύστημα διοικητικής κατανομής συναλλαγματικών πόρων συστήθηκε το οποίο αντί να αμβλύνει τον εξωτερικό περιοριστικό παράγοντα τον έκανε πιο έντονο με την πάροδο του χρόνου.

9. Τα διαρθρωτικά προβλήματα δέν σταματούν όμως εκεί. Παρατηρούνται τοπικιστικές τάσεις που παρεμβάλλονται και κατατεμαχίζουν την ενιαία αγορά της Γιουγκοσλαβίας. Πολλές φορές κάτω από την πίεση των τοπικών αρχών και οργανωμένων συμφερόντων μαγαζιά, εργοστάσια και συνεταιρισμοί αγοράζουν τα προϊόντα που παράγονται στη Δημοκρατία ακόμα και εάν αυτά είναι ακριβότερα ή και ποιοτικώς χειρότερα απ' αυτά που παράγονται σε μιά άλλη Δημοκρατία. Οι εξαγωγές προς την υπόλοιπη Γιουγκοσλαβία σάν ποσοστό της παραγωγής κάθε Δημοκρατίας είναι μικρότερες απ' ό,τι οι εξαγωγές των μελών της ΕΟΚ προς τους εταίρους τους. Η διάσπαση των εταιρειών σε μικρές μονάδες έχει οδηγήσει σε παράλογη κατάσταση. Π.χ οι Γιουγκοσλαβικοί σιδηρόδρομοι αποτελούνται από 360 ημιαυτόνομες επιχειρήσεις. Ο συντονισμός είναι δύσκολος, όταν το τρένο διασχίζει ορισμένες περιοχές που διοικούνται από άλλη εταιρεία σε πολλές περιπτώσεις αλλάζουν όχι μόνον οι οδηγοί αλλά και οι μηχανές με αποτέλεσμα η μέση ταχύτητα στο δίκτυο να είναι περίπου η ίδια με αυτή πριν από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

10. Η αντιμετώπιση των διαρθρωτικών και θεσμικών προβλημάτων ήταν μέχρι σήμερα χλιαρή. Πρώτον, οι εξουσίες της κεντρικής κυβέρνησης είναι περιορισμένες λόγω του ομοσπονδιακού χαρακτήρα της διακυβέρνησης και τα συμφέροντα κάθε Δημοκρατίας ή επαρχίας δεν συμπίπτουν πάντοτε. Δεύτερον, το σύστημα της αυτοδιοίκησης συσφίγγει υπερβολικά τους δεσμούς των εταιρειών με τοπικά συμφέροντα, ομάδες πίεσης, και Τράπεζες και παρεμποδίζει τη διακίνηση κεφαλαίων. Τρίτον, ούτε η κοινή γνώμη ούτε τα διευθυντικά στρώματα δέν είχαν ακόμη μέχρι τελευταία συνειδητοποιήσει την έκταση της κρίσης και την ανάγκη ριζικών μέτρων.

11. Αντί οι αρχές να προχωρήσουν σε μιά ριζική εξυγίανση της βιομηχανίας, μειώνοντας τις προβληματικές επιχειρήσεις και προωθώντας τους πιο δυναμικούς κλάδους, η όλη πολιτική στις Δημοκρατίες συνίστατο στο να διατηρηθεί η υπάρχουσα διάρθρωση, αφήνοντας τα προβλήματα και τις ανισορροπίες να συσσωρεύονται. Σε κάθε Δημοκρατία τα περισσότερα εργοστάσια, ακόμα και αυτά που έχουν προβλήματα, είναι συχνά υποχρεωμένα ν' αυξάνουν το εργατικό δυναμικό τους ή και να προσλαμβάνουν νέους σε συστήματα μαθητείας. Αυτή η πολιτική οδήγησε σε μιά συνεχή μείωση της παραγωγικότητας εργασίας, πάνω από 1% ετησίως τα τελευταία 7 χρόνια. Η σπατάλη των επενδύσεων, η αύξηση της αργούσης παραγωγικής δυναμικότητας στην βιομηχανία, που σε πολλούς κλάδους φθάνει μέχρι το 60%, οδήγησε σε επίσης σημαντική μείωση της παραγωγικότητας του κεφαλαίου. Σύμφωνα με προσωρινές εκτιμήσεις η συνολική μείωση της παραγωγικότητας εργασίας/κεφαλαίου είναι της τάξης του 30% περίπου. Ένας άλλος παράγων που συνέβαλλε στην μείωση της παραγωγικότητας είναι η πολύ στενή ψαλίδα μεταξύ χαμηλομισθών και υψηλομισθών. Η ψαλίδα είναι ακόμη στενότερη

απ'ότι είναι στο ελληνικό δημόσιο(1:2). Στη Γιουγκοσλαβία συμπεριλαμβανομένων των παροχών σε είδος ο μισθός των πτυχιούχων και αυτών που έχουν διευθυντικές θέσεις είναι κατά 20 με 25% ανώτερη του μισθού αυτών με απολυτήριο γυμνασίου ή με πρακτική εκμάθηση. Πολλοί από τους διπλωματούχους προσπαθούν να ασκούν μία δεύτερη εργασία, πολλές φορές απουσιάζοντας από την κυρία δουλειά τους. Η μικρή αυτή εισοδηματική διαφορά αποθαρρύνει τους φοιτητές να κάνουν μεταπτυχιακές σπουδές και ο αριθμός των φοιτητών στις μεταπτυχιακές τάξεις αρχίζει να μειώνεται. Οι επιπτώσεις από την έλλειψη εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού θα είναι πιο σημαντική στο μέλλον.

12. Πρίν κλείσω τη συζήτηση για τα διαρθρωτικά προβλήματα θα ήθελα να επανέλθω στο θέμα της εσωστρεφούς βιομηχανικής ανάπτυξης, που ~~εξηγεί~~ τη δυσκολία να ξεπεραστεί η κρίση. Θέλω να επιστήσω την προσοχή ότι μία ευρεία βιομηχανική βάση δεν είναι συνώνυμη ανταγωνιστικής βιομηχανίας. Λόγω της εσωστρεφούς μορφής ανάπτυξης με σκοπό την υποκατάσταση των εισαγωγών, η Γιουγκοσλαβία που είναι μία σχετικά μικρή οικονομία, παράγει ένα πλήθος βιομηχανικών προϊόντων, και μάλιστα τελικά προϊόντα με αποτέλεσμα να μην μπορεί να επωφεληθεί της μείωσης του κόστους της παραγωγής που συνεπάγεται η εξειδίκευση και οι οικονομίες μεγέθους των βιομηχανικών μονάδων. Αυτό αντικατοπτρίζεται στο μεγάλο αριθμό προϊόντων που εξάγει η Γιουγκοσλαβία, που είναι πολύ μεγαλύτερος όχι μόνο από τον αριθμό των προϊόντων των αναπτυσσόμενων και νέο-εκβιομηχανιζόμενων κρατών αλλά και του αριθμού των προϊόντων που εξάγουν τα αναπτυγμένα κράτη του ΟΟΣΑ. Μπορεί να παρομοιάσει κανείς τις εξαγωγές σαν ένα κατάλοιπο της εσωστρεφούς βιομηχανικής παραγωγής και αποδεικνύει ότι παρ'όλη την εκβιομηχάνιση η Γιουγκοσλαβία δεν έχει κατορθώσει να ενταχθεί στο διεθνή καταμερισμό εργασίας σύμφωνα με τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα. Το ποσοστό των βιομηχανικών εξαγωγών με κύριο χαρακτηριστικό την ένταση εργασίας - υφάσματα, ρούχα, παπούτσια, έπιπλα - έχει αυξηθεί, ιδίως προς τις χώρες του ΟΟΣΑ, αντί να μειώνεται, όπως συμβαίνει και στις χώρες του ΟΟΣΑ, στα ~~υπόλοιπα~~ υπόλοιπα νέο-εκβιομηχανιζόμενα κράτη. Δηλαδή υφίσταται, ολο και περισσότερο τον ανταγωνισμό των χαμηλομισθών χωρών του τρίτου κόσμου που παράγουν τα ίδια προϊόντα. Αντίθετως, το ποσοστό στο σύνολο των βιομηχανικών εξαγωγών των εξειδικευμένων βιομηχανικών προϊόντων-εργαλεία, μηχανήματα κλπ -και των προϊόντων με βάση την επιστήμη και τεχνολογία -π.χ. ηλεκτρονικές συσκευές - μειώνεται συνεχώς. Το ποσοστό αυτό έφθασε σχεδόν στο μισό του ποσοστού των χωρών του ΟΟΣΑ. Η Γιουγκοσλαβία δεν έχει κατορθώσει να μεταβάλει τη διάρθρωση της βιομηχανίας της και των εξαγωγών της προωθώντας τομείς με υψηλή τεχνολογία και προστιθέμενη αξία. Αυτό εξηγεί το σοβαρό περιοριστικό παράγοντα και την επισφαλή κατάσταση του ισοζυγίου πληρωμών.

13. Πέρα όμως από τις διαρθρωτικές και θεσμικές αδυναμίες και τη χλιαρή αντιμετώπισή τους μέχρι σήμερα, η βραχυπρόθεσμη πολιτική δεν απέδωσε. Σε αντίθεση με τα κράτη του ΟΟΣΑ η Γιουγκοσλαβία δεν

έδωσε σημασία στα ονομαστικά μεγέθη - το ονομαστικό εθνικό εισόδημα, στην αύξηση των ονομαστικών μισθών, στα ονομαστικά επιτόκια και νομισματιστικά μεγέθη. Όλο το βάρος έπεσε στα πραγματικά μεγέθη - πραγματικό ΑΕΠ, πραγματικοί μισθοί, πραγματικά επιτόκια (δηλ. αποπληθωρισμένα με τον δείκτη τιμών) κλπ. Υιοθετώντας αυτή την πολιτική η Γιουγκοσλαβία αγνόησε το γεγονός ότι μιά αλλαγή των πραγματικών μεγεθών, για παράδειγμα του μισθού των εργαζομένων, μπορεί να επιτευχθεί με πληθωρισμό 0,10 ή 100%. Δηλαδή όταν η κυβέρνηση προγραμματίζει για το 1987 μείωση των πραγματικών μισθών κατά 1% αυτό μπορούσε να το επιτύχει εάν συγκρατούσε την αύξηση των ονομαστικών μισθών και του πληθωρισμού στο 9% και 10% αντίστοιχα ή στο 99% και 100% αντίστοιχα. Το αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής ήταν ότι πολλοί από τους πραγματικούς στόχους επιτεύχθηκαν αλλά συχνά με πληθωρισμό πολλαπλάσιο (τριπλάσιο σε ορισμένες περιπτώσεις) απ'ότι είχε αρχικά προβλέψει στα ετήσια της σχέδια η κυβέρνηση.

14. Ενώ το 1987 η κυβέρνηση είχε προβλέψει μικρή μείωση του πληθωρισμού στο 50%, πρὸς τὰ τέλη του έτους ο πληθωρισμός πλησίαζε το 200% και θα είχε τελείως ξεφύγει, δηλαδή θα γινόταν υπερπληθωρισμός αν δέν έπαιρνε το Νοέβριο του 1987 ριζικά μέτρα μερικού παγώματος των τιμών και μισθών. Πρέπει να ξέρουμε ότι ο πληθωρισμός από ένα σημείο και μετά είναι αυτοτροφοδοτούμενος, δηλ. η επιτάχυνση δέν οφείλεται ούτε σε υπερζήτηση ούτε σε απότομη αύξηση κόστους, που μπορεί να προέρχεται από το εξωτερικό -π.χ. τιμή πετρελαίου- ή από το εσωτερικό. Η Γιουγκοσλαβία υιοθέτησε πολύ περιοριστική πολιτική ζήτησης από τις αρχές της δεκαετίας. Οι πραγματικοί μισθοί μειώθηκαν συνολικά πάνω από 20% μεταξύ 1980 και 1987 και αυτή η μείωση είναι μιά επιτυχία της ομοσπονδιακής κυβέρνησης και των κυβερνήσεων των Δημοκρατιών και Επαρχιών. Από την επίδραση της μείωσης αυτής όπως επίσης του περιορισμού των επενδύσεων, η εσωτερική ζήτηση έπεσε σε πραγματικές τιμές κατά 12% περίπου μεταξύ 1980 και 1987. Οι διεθνείς τιμές πρώτων υλών και ιδίως του πετρελαίου επίσης μειώθηκαν επηρεάζοντας ευνοικά τον πληθωρισμό στη Γιουγκοσλαβία.

15. Ο ανεξέλεγκτος πληθωρισμός τροφοδοτείται από αυξανόμενες πληθωριστικές προσδοκίες και κερδοσκοπική συμπεριφορά. Τίθεται σε λειτουργία μιά σπειροειδής κίνηση-μιά διαδικασία που μοιάζει σάν αγώνα πρώτον μεταξύ μισθών και τιμών και δεύτερον μεταξύ τιμών και τιμών. Στη πρώτη περίπτωση οι μισθωτοί προσπαθούν να διατηρήσουν το πραγματικό τους μισθό και τη σχετική τους θέση στην ιεραρχία των μισθών και αυξάνουν τους ονομαστικούς τους μισθούς. Στη δεύτερη περίπτωση κάθε παραγωγός προσπαθεί ν' αυξήσει τις τιμές του περισσότερο από την αύξηση των τιμών των υπολοίπων προϊόντων με αποτέλεσμα όλοι να αυξάνουν με επιταχυνόμενο ρυθμό τις τιμές τους. Είναι δύσκολο να προσδιορισθεί από πιά επίπεδο και μετά ο πληθωρισμός ξεφεύγει εύκολα και γίνεται υπερπληθωρισμός. Η πείρα των τελευταίων ετών μας διδάσκει ότι το επίπεδο πληθωρισμού πάνω από 30% είναι ένα ασταθές επίπεδο από το οποίο εύκολα ξεφεύγουν οι τιμές και εδραιώνεται ένας ανεξέλεγκτος πληθωρισμός.

16. Στη Γιουγκοσλαβία μετά από το 1982 παρατηρείται συνεχής επιτάχυνση του πληθωρισμού, παρόλο που η κυβέρνηση επέβαλε κατά διαστήματα εισοδηματική πολιτική και πάγωμα τιμών. Τα διαστήματα ήταν όμως χρονικά πολύ μικρά και υπήρχαν πολλές εξαιρέσεις. Σε μία οικονομία με υψηλό πληθωρισμό και με δυνατές πληθωριστικές προσδοκίες μόνο ένα ολοκληρωμένο ~~αντι~~πληθωριστικό πρόγραμμα μακράς διάρκειας, π.χ. 3 ετών, μπορεί να φέρει ευνοϊκά αποτελέσματα σε μόνιμη βάση, ούτως ώστε να έχουν αποδυναμωθεί οριστικά και οι πληθωριστικές προσδοκίες και κερδοσκοπικές τάσεις. Αυτό ισχύει ιδίως για τη Γιουγκοσλαβία όπου ο εξωτερικός ανταγωνισμός είναι μηδαμινός λόγω της προστασίας της εσωτερικής βιομηχανίας. Τα εισαγόμενα καταναλωτικά αγαθά αντιπροσωπεύουν μόνο το 5% των εισαγωγών έναντι σχεδόν 30% στην Ελλάδα.

αντιπληθω...

17. Στην καθυστέρηση της εξυγίανσης της βιομηχανίας και στην επιτάχυνση του πληθωρισμού συνέβαλε επίσης και η νομισματική πολιτική. Όταν γνωρίζουν ότι η τραπεζική χρηματοδότηση είναι εξασφαλισμένη και μάλιστα με επιδοτούμενα αρνητικά επιτόκια σε σταθερές τιμές όλες οι επιχειρήσεις - ιδιωτικές, κρατικές, συνεταιρισμοί ή αυτοδιοικούμενες - δεν κάνουν καμία προσπάθεια εξυγίανσης. Δεν προσπαθούν ν' αυξήσουν τη παραγωγικότητα, να εκσυγχρονίσουν τα προϊόντα τους ενσωματώνοντας νέες τεχνολογίες, ή και να δημιουργήσουν νέα σχέδια που να ικανοποιούν τις απαιτήσεις του καταναλωτικού κοινού, ιδίως μάλιστα σε μια χώρα όπως η Γιουγκοσλαβία όπου ο εξωτερικός ανταγωνισμός είναι σχεδόν ανύπαρκτος. Για αρκετό διάστημα και ιδιαίτερα τα τελευταία τέσσερα χρόνια η πιστωτική επέκταση ξεπέρασε όλους τους στόχους που είχε προσδιορίσει η Κεντρική Τράπεζα. Η αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας ήταν πάνω από 1/3 μεγαλύτερη τα τελευταία 4 χρόνια απ' ό,τι είχε σχεδιαστεί. Τα επιτόκια ήταν πιο χαμηλά από τον πληθωρισμό, δηλαδή αρνητικά επιτόκια σε πραγματικές τιμές της τάξης του 15% μέσον όρο από το 1980. Σε αντίθεση με άλλα κράτη όπου η επεκτατική νομισματοπιστωτική πολιτική είναι αποτέλεσμα των μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων, στην Γιουγκοσλαβία τα ελλείμματα ήταν μικρά και επιπλέον οι κρατικές δαπάνες στο ποσοστό του ΑΕΠ είναι συγκριτικά χαμηλές (34%) και επίσης μειώθηκαν κατά 2 με 3 μονάδες τα τελευταία 7 χρόνια. Η επεκτατική νομισματοπιστωτική πολιτική στη Γιουγκοσλαβία οδήγησε σε σπατάλη πόρων σε αντιοικονομικές επενδύσεις σε μη βιώσιμες επιχειρήσεις και σε υπερβολική αύξηση των αποθεμάτων. Η μέση ετήσια αύξηση των αποθεμάτων απορροφά το 16% του ΑΕΠ από το 1980 και μετά σε σύγκριση με γύρω το 2% του ΑΕΠ στο σύνολο των χωρών του ΟΟΣΑ.

18. Η συνταγή της σταθεροποίησης στη Γιουγκοσλαβία ίσως να είναι λιγότερο οδυνηρή από ό,τι σε άλλες χώρες, και βασικά γιατί έχει ήδη μειωθεί σημαντικά το μέσο πραγματικό ημερομίσθιο (κατά 20-25% περίπου) και γιατί έχουν περιορισθεί οι κρατικές δαπάνες στο 33% του ΑΕΠ (σε σύγκριση με 47% κατά μέσο όρο στις χώρες του ΟΟΣΑ και στην Ελλάδα). Αυτό που χρειάζεται περισσότερο στη Γιουγκοσλαβία είναι να εφαρμοστεί ένα σταθεροποιητικό πρόγραμμα που να στηρίζεται στο τρίπτυχο των τριών CCC (συνοχή ή

συνέπεια, αξιοπιστία και διάρκεια) και συγχρόνως να ενταχθούν τα μέτρα εξυγίανσης της βιομηχανίας, που άρχισαν με δειλό ρυθμό να εφαρμόζονται τα τελευταία χρόνια.

19. Η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση μελετά πυρετωδώς και έχει προτείνει ριζοσπαστικά μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης. Πολλά όμως από τα μέτρα αυτά απαιτούν σοβαρές θεσμικές αλλαγές, ακόμα και αλλαγές άρθρων του Συντάγματος. Σ' ένα ομοσπονδιακό κράτος, που τα βραχυχρόνια συμφέροντα των διαφόρων δημοκρατιών δεν συμβαδίζουν πάντοτε, η αλλαγή άρθρων του συντάγματος και η εφαρμογή των μέτρων ίσως καθυστερήσει για μερικούς ακόμα μήνες. Από το 1989 θ' αρχίσει η εφαρμογή της νέας πολιτικής και οι οικονομικές συνθήκες από τότε θ' αρχίσουν να καλλυτερεύουν. Τα μέτρα προβλέπουν την υιοθέτηση ονομαστικών στόχων που να συμβαδίζουν με τους πραγματικούς στόχους. Την εντατικοποίηση της νομιματοπιστωτικής πολιτικής σαν αντιπληθωριστικό όπλο. Οι αρχές πρέπει να είναι διατεθειμένες από την πρώτη στιγμή που ξεφεύγουν τα αποτελέσματα από τους στόχους να σκληρύνουν την πολιτική τους αυξάνοντας τα επιτόκια και περιορίζοντας τα διαθέσιμα των τραπεζών. Η αξιοπιστία της πολιτικής απαιτεί να μην είναι συνεχώς ελαστική ή νομιματοπιστωτική πολιτική και να καλύπτει τις υπερβάσεις των προηγούμενων μηνών. Επίσης το κυβερνητικό πρόγραμμα προβλέπει μεγαλύτερη ανεξαρτησία των τραπεζών, που σήμερα ελέγχονται σε ένα μεγάλο βαθμό από τις επιχειρήσεις που χρηματοδοτούν και από τις τοπικές ομάδες πίεσης. Πιο δίκαιο φορολογικό σύστημα, βασικά διευρύνοντας την φορολογική βάση και την επέκταση της φορολογίας στους αγρότες, εισοδηματίες ανεξάρτητους εργάτες, επιχειρηματίες και στα ελεύθερα επαγγέλματα. Την κατάργηση του διοικητικού συστήματος διανομής των συναλλαγματικών πόρων για να δημιουργηθεί μία ελεύθερη αγορά συναλλάγματος και συγχρόνως βαθμιαία κατάργηση του προστατευτισμού που διατηρεί μή βιώσιμες επιχειρήσεις. Σε συνδυασμό μ' αυτό προβλέπονται ένας καλύτερος έλεγχος της χρηματικο-οικονομικής κατάστασης (financial situation) των επιχειρήσεων και πιο αυστηρά κριτήρια για τη χρεωκοπία των εταιρειών.

Η Ισπανική οικονομία

20. Μετά από τη μάλλον απογοητευτική εικόνα της Γιουγκοσλαβίας θα σας μιλήσω για την Ισπανία, όπου οι εξελίξεις είναι πολύ καλύτερες ιδίως τα τελευταία τρία χρόνια. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν προβλήματα και δυσκολίες αλλά αυτές υπερνικούνται πιο ευκολα όταν η οικονομία αναπτύσσεται, ο πληθωρισμός είναι χαμηλός και το ισοζύγιο πληρωμών ευνοϊκό. Το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Ισπανία είναι η ανεργία: Επίσημα 20% του εργατικού δυναμικού και ανεπίσημα, δηλαδή αφαιρώντας την απασχόληση στην παραοικονομία, 13% περίπου. Η

ανεργία είναι διαρθρωτικού χαρακτήρα και οφείλεται στη συνεχή μείωση του εργατικού δυναμικού στη γεωργία (22% το 1976 στο 17% το 1986). Η πτωτική τάση προβλέπεται ότι θα συνεχίσει δυσκολεύοντας την απορρόφηση της ανεργίας.

21. Η Ισπανία όχι μόνο υπέστη τις συνέπειες των δύο πετρελαικών κρίσεων αλλά και η ανατροπή της δικτατορίας οδήγησε σε οικονομικές ανακατατάξεις (σε αβεβαιότητα και διαρροή κεφαλαίου στο εξωτερικό, σε απότομες αυξήσεις μισθών, μείωση των επενδύσεων κλπ.) που διόγκωσαν τα προβλήματα. Μέχρι το 1983 οι οικονομικές συνθήκες ήταν δυσμενείς και τα μέτρα που πάρθηκαν δεν ήταν πολύ αποτελεσματικά. Ο πληθωρισμός ήταν 15% στην περίοδο 1979-82, (στον ΟΟΣΑ 10%), η αύξηση του ΑΕΠ 0,7% ετησίως (1 1/2% στον ΟΟΣΑ), το ισοζύγιο τρεχουσών πληρωμών από πλεονασματικό μέχρι το 1979 μετατράπηκε σε ελλειμματικό της τάξης του 2 1/2% του ΑΕΠ το 1982 (0,4% του ΑΕΠ στον ΟΟΣΑ).

22. Το 1987 η κατάσταση έχει αλλάξει ριζικά. Η Ισπανία κατέχει το ρεκόρ της ανάπτυξης, 5,2% αύξηση του ΑΕΠ (στον ΟΟΣΑ 3,1%), ο πληθωρισμός στο τέλος του χρόνου έπεσε στο 4,6% (στο ΟΟΣΑ 4%), το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρέμεινε πλεονασματικό και οι εισροές μακροπρόθεσμων κεφαλαίων από το εξωτερικό για επενδύσεις έφθασαν τα \$8.5 δισ. και άρχισε να μειώνεται η ανεργία. Πιο σημαντικές όμως ήταν η αύξηση της απασχόλησης. Στην Ισπανία δημιουργήθηκαν 1.300.000 νέες θέσεις εργασίας στο μή αγροτικό τομέα μεταξύ των πρώτων τριμήνων του 1985 και 1988. Πολλές από αυτές δεν είναι μόνιμες αλλά είναι μερικής απασχόλησεως, συμβάσεως ορισμένης διάρκειας με πρόβλεψη ανανέωσης, μαθητείες στη βιομηχανία κλπ. Το γεγονός όμως είναι ότι το εισόδημα μιάς οικογένειας στις 5 αυξήθηκε σημαντικά και οι άνεργοι νέοι βρήκαν εργασία ακόμα και αν σε ορισμένες περιπτώσεις η αμοιβή τους είναι ελαφρά χαμηλότερη από το κατώτατο ημερομίσθιο.

23. Η καλύτερευση αυτή οφείλεται τόσο στα διαρθρωτικά όσο και στα βραχυχρόνια οικονομικά μέτρα που πάρθηκαν από τις αρχές της δεκαετίας, και, ιδιαίτερα από το 1982 όταν ανέλαβε η κυβέρνηση Γκονζάλες. Υπό την πίεση του ανταγωνισμού, της απότομης αυξήσεως των μισθών προς το τέλος της δεκαετίας του 1970 και των δυσμενών προοπτικών, οι ίδιες επιχειρήσεις άρχισαν να αναδιαρθρώνουν την παραγωγή τους. Έκλεισαν ορισμένα εργοστάσια, ~~περιορίσαν~~ την παραγωγή τους στους πιο επικερδείς κλάδους, επένδυσαν σε μηχανήματα υψηλής τεχνολογίας και ενθάρρυναν την προώθηση της παραγωγικότητας. Η παραγωγικότητα κατά απασχολούμενο αυξήθηκε με ρυθμό 4% και στη βιομηχανία με 5% το χρόνο μεταξύ 1975 και 1985. Μιά τέτοια διαδικασία έχει βέβαια και το κόστος της, που μεταφράζεται σε απολύσεις και σε αύξηση της ανεργίας. Η κυβέρνηση άρχισε να εφαρμόζει από το 1983 πρόγραμμα για την εξυγίανση των αναγνωρισμένων προβληματικών επιχειρήσεων. Οι απολύσεις μέχρι σήμερα από τις προβληματικές ξεπέρασαν τις 85.000 και προβλέπονται ακόμη μερικές χιλιάδες στα δύο προσεχή χρόνια. Πολλές από τις προβληματικές είναι υπό κρατικό έλεγχο και ορισμένες απ' αυτές πουλήθηκαν στον ιδιωτικό τομέα (SEAT στη Volkswagen). Η απόδοση του κεφαλαίου αυξήθηκε πολύ και

συγκρίθηκαν

τα κέρδη επανήλθαν μετά από το 1985 στα επίπεδα των αρχών της δεκαετίας του 1970. Ακόμη και κρατικές επιχειρήσεις όπως η IBERIA (η αντίστοιχη Ολυμπιακή) άρχισε να παρουσιάζει κέρδη από το 1986. Η αποκατάσταση της απόδοσης του κεφαλαίου σε υψηλά επίπεδα δημιούργησε τις ευνοϊκές συνθήκες για την αύξηση των επενδύσεων. Τα τελευταία χρόνια ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης των παραγωγικών επενδύσεων ήταν 15%, με αποτέλεσμα ότι το σύνολο των παραγωγικών επενδύσεων σε σταθερές τιμές εκτιμάται ότι είναι το 1988 75% ανώτερος απ'ότι ήταν το 1984. Ένα μεγάλο ποσοστό της αύξησης των επενδύσεων οφείλεται σε ξένες επιχειρήσεις που θεωρούν την Ισπανία πολύ συμφέρουσα χώρα για επενδύσεις από το 1986 που μπήκε στην Κοινή Αγορά. Τα νομοθετημένα κίνητρα (δηλ. φορολογικές απαλλαγές, επιδοτήσεις κλπ.) δεν είναι ιδιαίτερα ελκυστικά, μάλιστα θα μπορούσαν να θεωρηθούν λιγότερο ενδιαφέροντα απ'ό,τι είναι σε άλλες χώρες της Κοινότητας. Αυτό δείχνει ότι οι ξένοι και οι ντόπιοι επιχειρηματίες επηρεάζονται περισσότερο από άλλους παράγοντες—ήρεμο κοινωνικό κλίμα (χωρίς απεργίες), λίγα γραφειοκρατικά εμπόδια, μοντέρνο τηλεπικοινωνιακό δίκτυο, υψηλή απόδοση κεφαλαίου και γενικά ευνοϊκές οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες για την ανάπτυξη της επιχειρηματικής δράσης.

24. Η επενδυτική δραστηριότητα και οι καλές προοπτικές έδωσαν μιá νέα ώθηση στις προσλήψεις. Όπως αναφέραμε παραπάνω 1.300.000 νέες θέσεις εργασίας δημιουργήθηκαν στον μη αγροτικό τομέα σε σύγκριση με κατάργηση 900.000 θέσεων μεταξύ 1977 και 1984. Το ερώτημα που τίθεται είναι εάν συμφέρει μεσοπρόθεσμα να εγκλωβίζεται εργατικό δυναμικό σε φθίνουσες βιομηχανίες και επαγγέλματα που πριμοδοτούνται από το κράτος και έτσι να στερούνται βιομηχανίες και άλλες δραστηριότητες από τους αναγκαίους πόρους για την ανάπτυξή τους και τελικά για την ανάπτυξη όλης της οικονομίας. Το παράδειγμα της Ισπανίας που επαναπροσλήφθηκαν μετά από το 1985 50% περισσότεροι εργάτες απ'ότι είχαν απολυθεί τα προηγούμενα χρόνια και μάλιστα σε βιώσιμες βιομηχανίες δείχνει ότι κάθε καθυστέρηση στην εξυγίανση του παραγωγικού δυναμικού οδηγεί μακροπρόθεσμα και επί μόνιμου βάσεως σε μεγαλύτερη ανεργία απ'ότι μιá βραχυχρόνια και προσωρινή ανεργία που, οφείλεται σε αναδιάρθρωση και εξυγίανση.

25. Η σοσιαλιστική κυβέρνηση ακολούθησε και συνεχίζει ν'ακολουθεί πολιτική λιτότητας στο θέμα των μισθών. Ενώ στην περίοδο 1977-1982 το ημερομίσθιο στη βιομηχανία αυξανόταν κατά 6 1/2% ετησίως σε πραγματικές τιμές, (που εξηγεί επίσης τις μεγάλες απολύσεις), το 1983 και 1984 το πραγματικό ωρομίσθιο μειώθηκε κατά τι. Μόνο από το 1985 και μετά ξανάρχισε ν'αυξάνεται με ρυθμό 2% δηλαδή 2/3 βραδύτερα απ'ότι μέχρι του 1982 και πολύ βραδύτερα από την αύξηση του ΑΕΠ. Η πολιτική λιτότητας μισθών σε περίοδο διεθνών οικονομικών ανακατατάξεων, και αυξανόμενου ανταγωνισμού είναι ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που εξηγεί την εκπληκτική αύξηση των ξένων και ντόπιων επενδύσεων και την αύξηση της απασχόλησης που ακολούθησε. Ακόμη και σήμερα, μετά από τρία χρόνια ταχύρρυθμης ανάκαμψης (4,5% μέση ετήσια αύξηση του ΑΕΠ) η σοσιαλιστική κυβέρνηση επιμένει στην πολιτική περιορισμού των πραγματικών και ονομαστικών μισθών για να συνεχίσουν να

γίνονται επενδύσεις και να δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας. Το σοσιαλιστικό συνδικάτο, που μέχρι πρόσφατα υποστήριζε την κυβέρνηση και είχε στενούς δεσμούς μ' αυτή, είναι αντίθετο με τους στόχους της κυβερνήσεως για το 1988. Αλλά και αυτό παραμένει μετριοπαθές αναγνωρίζοντας ότι η αύξηση των πραγματικών μισθών πρέπει να μην είναι μεγάλη για να μην διαβρωθεί η ανταγωνιστικότητα της Ισπανικής Οικονομίας. Η διαμάχη είναι μόνο για 1%. Θα πρέπει οι πραγματικοί μισθοί ν' αυξηθούν κατά 1,7% το 1988 όπως η κυβέρνηση επιμένει ή 2 με 3% όπως επιδιώκει το Σοσιαλιστικό συνδικάτο; Η διαφορά είναι μικρή και μεταφράζεται σε αύξηση ονομαστικών μισθών της τάξης του 4 με 5% ή 5-6% αντιστοίχως και έν πάση περιπτώσει και οι δύο αυξήσεις είναι πολύ χαμηλότερες από την προβλεπόμενη αύξηση του ΑΕΠ.

26. Συγχρόνως με τη λιτή εισοδηματική πολιτική η κυβέρνηση εφάρμοσε μία πολύ περιοριστική νομισματική πολιτική. Από το 1977 μέχρι το 1983 ο ετήσιος στόχος για την αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας ήταν σχεδόν σταθερός γύρω από το 17%, το 1984 μειώθηκε στο 12,5%. Επιπλέον άλλα μέτρα ελήφθησαν ούτως ώστε από το 1984 και μετά η αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας να συμβαδίζει με την αύξηση του ΑΕΠ και να μην την υπερβαίνει όπως συνέβαινε τα προηγούμενα χρόνια όταν η νομισματοπιστωτική πολιτική ευνοούσε τον πληθωρισμό. Επίσης η κυβέρνηση προέβη σε μεγάλες αυξήσεις επιτοκίων. Ενώ ο πληθωρισμός έπεσε από 14,4% το 1982 στο 4,6% στο τέλος του 1987 τα ονομαστικά μακροχρόνια επιτόκια χορηγήσεων έπεσαν από 17,5% στο 16%. Για την Ισπανία, όπου τα πραγματικά επιτόκια ήταν αρνητικά κατά μεγάλα διαστήματα η στροφή προς υψηλά θετικά πραγματικά επιτόκια ήταν μία επανάσταση και για πρώτη φορά από το 1984 η νομισματοπιστωτική πολιτική άρχισε να περιορίζει αποτελεσματικά τις πληθωριστικές πιέσεις χωρίς να εμποδίζει την ανάκαμψη, αλλά τουναντίον να την διευκολύνει λόγω της αποκλιμάκωσης του πληθωρισμού.

Στον τομέα εργασιακών σχέσεων κλπ. η Σοσιαλιστική κυβέρνηση καινοτόμησε. Απελευθέρωσε ουσιαστικά την αγορά εργασίας, βασικά δίνοντας τη δυνατότητα στις επιχειρήσεις να προσλαμβάνουν εργάτριες, μαθητευομένους, υπαλλήλους, επιστήμονες και νέους ανέργους με, διάφορες και ποικίλες μορφές συμβάσεων - σύμβαση μερικής εργασίας, ορισμένης διάρκειας, εποχιακής μορφής, μαθητείας κλπ. Οι επιχειρηματίες άρχισαν να προσλαμβάνουν από τη στιγμή που κατάλαβαν ότι, όπως λέγε οι ίδιοι, "δεν παντρεύονται για όλη τους τη ζωή τους προσλαμβανόμενους υπαλλήλους και δεν τους κρατούν, ακόμη και όταν υπάρχει οικονομική κρίση". Το δικαίωμα απόλυσης μονίμων υπαλλήλων ή εργατών παραμένει ελεγχόμενο και η πρακτική στην Ισπανία δείχνει, ότι υπάρχει αρκετή ευελιξία. Συνήθως συμφωνούν οι εργοδότες με τους εργαζομένους και οι τελευταίοι λαμβάνουν αποζημίωση περισσότερο απ' ό,τι προβλέπει ο νόμος. Από τη δική τους πλευρά όταν οι εργαζόμενοι βλέπουν ότι οι προοπτικές για την επιχείρηση είναι μελανές δεν επιμένουν να παραμείνουν στην επιχείρηση γονατίζοντας την μέχρι χρεωκοπίας. Πολλοί δέχονται ν' αποζημιωθούν και να φύγουν αυθόρνητα έτσι τις πιθανότητες της βιομηχανίας να ξαναγίνει βιώσιμη να διατηρήσει ένα μεγάλο ποσοστό των εργαζομένων σ' αυτή.

Τελειώνοντας θα ήθελα να πώ ότι με την προοπτική του 1992 η Ισπανία έχει ένα φιλόδοξο αλλά πραγματοποιήσιμο πρόγραμμα εκσυγχρονισμού, με ~~α~~ ρρυθμίσεων (π.χ. στη χρηματαγορά), και επενδύσεων για την καλιτέρευση της υποδομής της. Ο δυναμισμός των διευθυντικών και επιχειρηματικών στρωμάτων καθώς και η σταθερή πολιτική που ακολουθεί συνδυαζόμενη με το ευνοϊκό οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον, δείχνει ότι η Ισπανία θα είναι ένα από τα κράτη που θα επωφεληθούν περισσότερο από την απελευθέρωση της Ευρωπαϊκής αγοράς το 1992. X